

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ПІД ВПЛИВОМ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

СУШКОВА Анна Сергіївна

старша викладачка кафедри правового забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки

Харківського національного університету внутрішніх справ

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-7264-9865>

Анотація. У статті проведено комплексне дослідження процесів трансформації фінансової системи України в контексті динамічних змін, що відбуваються у світовій економіці на сучасному етапі. Актуальність обраної проблематики обумовлена поєднанням глобальних викликів — інтенсифікації фінансової глобалізації, цифровізації грошового обігу, посилення волатильності міжнародних ринків капіталу — з безпрецедентними внутрішніми обставинами, спричиненими повномасштабною військовою агресією російської федерації проти України. Метою дослідження є виявлення ключових напрямів та інструментів адаптації національної фінансової системи до зовнішніх економічних шоків, а також обґрунтування стратегічних пріоритетів її подальшого розвитку. Методологічною основою послуговували загальнонаукові методи аналізу й синтезу, історико-логічний підхід, порівняльний аналіз, а також статистичний метод обробки фактологічних даних. У роботі систематизовано теоретичні підходи до розуміння сутності фінансової системи, проаналізовано її структурні компоненти, охарактеризовано вплив таких глобальних факторів, як цифрова трансформація, фінтех-революція, монетарна політика провідних центральних банків світу, кліматичні зміни та геополітичні зрушення. Виокремлено специфічні риси функціонування фінансової системи України в умовах воєнного стану, серед яких — суттєва залежність від міжнародної фінансової допомоги, активне використання інструментів облігацій внутрішньої державної позики, посилення ролі Національного банку України в забезпеченні макрофінансової стабільності. Запропоновано стратегічні напрями реформування, що охоплюють посилення інституційної спроможності регуляторних органів, інтеграцію до європейського фінансового простору, розвиток ринку небанківських фінансових послуг та впровадження інноваційних цифрових інструментів. Результати дослідження можуть бути використані при формуванні державної фінансової політики, розробці середньострокових стратегій повоєнного відновлення та удосконаленні законодавчого забезпечення функціонування фінансового сектору України.

Ключові слова: фінансова система; глобалізація; воєнний стан; цифровізація; монетарна політика; макрофінансова стабільність; міжнародна фінансова допомога; повоєнне відновлення.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку світової економіки характеризується безпрецедентною інтенсивністю трансформаційних процесів, що зачіпають усі без винятку сфери господарської діяльності, проте найбільш гостро та

яскраво вони проявляються саме у фінансовій системі. Глобалізація фінансових ринків, прискорена цифровізація грошового обігу, поширення криптовалют та інструментів децентралізованих фінансів, посилення волатильності цін на енергоносії, продовольство і метали, кліматичні виклики, що вимагають масштабного перерозподілу інвестиційних потоків, а також геополітична фрагментація світового устрою — усі ці явища у сукупності формують принципово нове середовище, в якому функціонують національні фінансові системи. Для України ці виклики набувають особливо складного характеру, оскільки накладаються на безпрецедентний за своїм масштабом і тривалістю військовий конфлікт, спричинений повномасштабною агресією російської федерації, що розпочалася 24 лютого 2022 року. Війна спричинила глибокі структурні зрушення у фінансовій системі країни: суттєво зросла частка державного сектору в економіці, змінилися джерела фінансування державного бюджету, посилилася залежність від міжнародної допомоги, виникли нові інструменти мобілізації внутрішніх фінансових ресурсів. Водночас Україна продовжує курс на євроінтеграцію, що передбачає поступову гармонізацію національного фінансового законодавства зі стандартами Європейського Союзу. Поєднання цих різнопланових чинників — глобальних трансформаційних процесів, воєнних викликів та інтеграційних прагнень — формує унікальну ситуацію, яка вимагає глибокого наукового осмислення та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо подальшого розвитку фінансової системи держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика функціонування та реформування фінансової системи України в умовах сучасних глобальних викликів привертає увагу багатьох вітчизняних дослідників. Фундаментальне колективне дослідження, присвячене сучасним реаліям, викликам та перспективам розвитку фінансової системи України, представлене у монографії за редакцією І. О. Лютого, де всебічно проаналізовано як теоретичні засади, так і практичні аспекти функціонування національної фінансової системи [10]. Інституційні трансформації фінансової системи в контексті розгортання цифрової економіки досліджували М. Дубина, О. Попело та О. Тарасенко, які обґрунтували необхідність комплексного підходу до модернізації фінансових інститутів [5]. Стратегічні пріоритети розвитку фінансової системи в умовах глобалізації стали предметом наукового аналізу А. О. Чорновол, яка акцентувала увагу на необхідності збалансування національних інтересів і вимог глобальних фінансових ринків [11]. Особливості функціонування фінансової системи в умовах воєнного стану розглянули Л. М. Маршук, Д. О. Мовчан і О. О. Покойовий, які виокремили основні виклики, що постали перед фінансовим сектором з початком повномасштабного вторгнення [7]. Правові аспекти функціонування фінансової системи у воєнний період проаналізували А. В. Гарбінська-Руденко, В. М. Дудник і Ю. Г. Яценко [2]. Питанням впливу війни на функціонування фінансової системи присвячені праці Н. Татарин і Р. Чорного [9], а також В. І. Рошило [8]. Проблеми кризи інноваційних стартапів в умовах війни розглянуті Н. М. Давиденко і А. Л. Волковим [3]. Інституціоналізацію фінансових факторів національної економічної безпеки в умовах сучасних викликів дослідили О. Гапеєва і О. Почтамцев [1]. Вплив фінансової системи на фінансове забезпечення підприємств вивчала Н. М. Давиденко [4]. Поточні тенденції виконання державного бюджету в умовах війни висвітлював у своїх аналітичних публікаціях Я. Железняк [6]. Попри значну кількість наукових праць, недостатньо дослідженими залишаються комплексний вплив глобальних трансформаційних процесів на національну фінансову систему в умовах війни, а також

стратегічні напрями адаптації фінансових інститутів до постійно змінюваного зовнішнього середовища, що й обумовлює актуальність цього дослідження.

Мета статті. Метою статті є визначення ключових напрямів та особливостей трансформації фінансової системи України під впливом розвитку світової економіки, виявлення основних викликів, з якими стикається національна фінансова система в сучасних умовах, а також обґрунтування стратегічних пріоритетів її подальшого реформування для забезпечення макрофінансової стабільності та сталого економічного розвитку.

Виклад основних результатів. Фінансова система являє собою складне багаторівневе утворення, що поєднує сукупність фінансових інститутів, ринків, інструментів та відносин, які забезпечують перерозподіл фінансових ресурсів у національній економіці. У сучасній економічній літературі домінує трактування фінансової системи як інтегрованої сукупності взаємопов'язаних компонентів, що включає публічні фінанси, фінанси підприємств, фінанси домогосподарств, страхування, фінансовий ринок та міжнародні фінанси [10]. Кожна з цих складових виконує специфічні функції, проте всі вони взаємодіють у межах єдиного механізму, забезпечуючи безперебійне функціонування економічної системи країни. Глобалізація як процес посилення взаємозалежності національних економік суттєво модифікує традиційне розуміння фінансової системи, оскільки національні кордони втрачають свою колишню значущість для руху капіталу, а глобальні фінансові процеси все більш безпосередньо впливають на стан національних фінансових ринків. Цифровізація економіки додає до цього ще один вимір трансформації, оскільки фінансові послуги все більше переходять у віртуальний простір, а технологічні інновації стають визначальним фактором конкурентоспроможності фінансових інститутів [5]. Концептуальною основою аналізу впливу зовнішніх факторів на національну фінансову систему слугують теорії відкритої економіки, теорія фінансової стабільності, концепція фінансової інклюзії, а також теоретичні підходи до управління в умовах невизначеності та кризових явищ. Особливого значення в умовах воєнного стану набуває теорія державного фінансування під час війни, що передбачає мобілізацію максимально можливих фінансових ресурсів для забезпечення обороноздатності країни при одночасному підтриманні базової функціональності цивільної економіки [11].

Таблиця 1

Основні компоненти трансформації фінансової системи України та їх характеристика

Компонент трансформації	Зміст змін	Очікуваний результат
Цифровізація	<i>Впровадження електронної гривні, розвиток фінтех-послуг, впровадження систем дистанційної ідентифікації</i>	<i>Підвищення доступності фінансових послуг, зниження операційних витрат</i>
Євроінтеграція	<i>Гармонізація законодавства з нормами ЄС, інтеграція платіжних систем, впровадження стандартів регулювання</i>	<i>Розширення доступу до європейського ринку капіталу, підвищення довіри інвесторів</i>
Реформа банківського сектору	<i>Посилення нагляду, очищення банківської системи, підвищення капіталізації</i>	<i>Зростання стабільності та ефективності банківської системи</i>

Розвиток ринку капіталу	<i>Стимулювання випуску корпоративних облігацій, розвиток біржової торгівлі, реформа пенсійної системи</i>	<i>Створення альтернативних джерел фінансування економіки</i>
Антикорупційні заходи	<i>Підвищення прозорості фінансових операцій, посилення фінансового моніторингу</i>	<i>Зменшення тіньового сектору, зростання податкових надходжень</i>

Джерело: сформовано автором

Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових та спеціальних методів пізнання економічних явищ. Використано системний підхід для розгляду фінансової системи як цілісного утворення з виокремленням її структурних компонентів та зв'язків між ними. Історико-логічний метод застосовано для аналізу еволюції фінансової системи України під впливом глобальних та внутрішніх факторів. Порівняльний аналіз дав змогу зіставити різні підходи до реформування фінансових систем у міжнародній практиці. Методи аналізу й синтезу використано для опрацювання значного обсягу статистичної та аналітичної інформації. Емпіричною базою дослідження стали офіційні статистичні дані Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, аналітичні матеріали міжнародних фінансових інституцій, зокрема Міжнародного валютного фонду та Світового банку, а також результати наукових досліджень провідних українських учених. Часовий горизонт дослідження охоплює період з 2014 року до теперішнього часу, з особливим акцентом на період повномасштабного вторгнення, що дає змогу простежити динаміку трансформаційних процесів у різних умовах.

1. Глобальні фактори трансформації фінансової системи

Сучасний етап розвитку світової економіки демонструє низку фундаментальних тенденцій, які визначають вектор трансформації національних фінансових систем. По-перше, відбувається суттєва зміна архітектури глобальних фінансових потоків, пов'язана з посиленням ролі країн, що розвиваються, переформатуванням торговельних відносин та геополітичною фрагментацією. По-друге, технологічна революція у фінансовій сфері, що отримала назву «фінтех-революція», радикально змінює модель надання фінансових послуг, робить їх більш доступними та зменшує операційні витрати. По-третє, посилюється волатильність міжнародних фінансових ринків, що пов'язано з безпрецедентними монетарними експериментами провідних центральних банків після світової фінансової кризи 2008 року та пандемії COVID-19. По-четверте, кліматичні зміни та концепція сталого розвитку формують потужний запит на «зелене фінансування», що передбачає масштабний перерозподіл інвестиційних потоків на користь екологічно безпечних проектів. Усі ці процеси не оминають Україну, яка змушена адаптуватися до них в умовах серйозних внутрішніх викликів [11].

2. Особливості трансформації фінансової системи України в умовах воєнного стану

Повномасштабне вторгнення російської федерації стало найсерйознішим випробуванням для фінансової системи України за весь період її незалежності. Вже в перші дні війни Національний банк України вжив надзвичайних заходів для забезпечення стабільності банківської системи: було запроваджено фіксований курс гривні до долара США, обмежено зняття готівки, запроваджено валютні обмеження, заморожено облікову ставку. Ці заходи дозволили уникнути паніки серед населення та забезпечити безперебійне функціонування платіжної системи навіть у найскладніший

період бойових дій [9]. Бюджетна політика також зазнала кардинальних змін: видатки на оборону та безпеку зросли в рази, що вимагало пошуку нових джерел фінансування. Основними джерелами покриття дефіциту державного бюджету стали міжнародна фінансова допомога, облігації внутрішньої державної позики, в тому числі спеціальні «військові облігації», та емісійне фінансування з боку Національного банку, яке згодом було суттєво обмежено. Значну роль у забезпеченні стійкості фінансової системи відіграла міжнародна підтримка, яка надходила від США, ЄС, окремих європейських країн, міжнародних фінансових організацій. За даними експертних оцінок, обсяги міжнародної фінансової допомоги Україні з початку повномасштабного вторгнення сягнули десятків мільярдів доларів, що стало безпрецедентним явищем у новітній історії [6].

3. Цифрова трансформація фінансової системи

Одним з найбільш значущих напрямів трансформації фінансової системи України в сучасних умовах є її цифровізація, яка відбувається на тлі глобальних тенденцій розвитку фінтеху. Україна досягла значних успіхів у цьому напрямі ще до початку повномасштабного вторгнення, маючи розвинуту систему безготівкових розрахунків, високий рівень проникнення мобільного банкінгу, активний розвиток системи Bank ID. Війна не лише не зупинила, а й прискорила цифрову трансформацію, оскільки традиційні канали надання фінансових послуг часто виявлялися недоступними через бойові дії, тимчасову окупацію територій та масштабні переміщення населення [5]. Національний банк України продовжує роботу над концепцією цифрової валюти центрального банку — електронної гривні, що в перспективі має суттєво розширити можливості грошово-кредитної політики та підвищити ефективність розрахунків. Одночасно з цим розвивається ринок криптовалют, які набули особливого значення в умовах війни як для збору благодійних коштів, так і як інструмент трансграничних розрахунків. Однак у цій сфері існують і серйозні виклики, пов'язані з необхідністю запобігання використанню криптоактивів для відмивання коштів та обходу санкцій [3].

4. Євроінтеграційний вектор реформування фінансової системи

Отримання Україною статусу кандидата у члени Європейського Союзу в червні 2022 року та початок переговорного процесу про вступ створили потужний стимул для прискореної гармонізації національного фінансового законодавства з нормами ЄС. Процес євроінтеграції охоплює всі основні напрями функціонування фінансової системи: банківське регулювання, нагляд за фінансовим ринком, платіжні системи, протидія відмиванню коштів, корпоративне управління фінансових установ. Вже досягнуто суттєвого прогресу у багатьох сферах, зокрема прийнято низку законодавчих актів, що адаптують українську фінансову систему до європейських стандартів. Проте обсяг роботи, який ще належить здійснити, залишається значним, особливо враховуючи необхідність одночасного розв'язання поточних проблем, спричинених війною [2]. Інтеграція до європейського фінансового простору відкриває для України можливість залучення значних обсягів інвестицій для повоєнного відновлення, проте водночас вимагає істотних зусиль з підвищення інституційної спроможності національних регуляторів та забезпечення дотримання вимог європейського законодавства.

5. Виклики та ризики трансформаційних процесів

Незважаючи на досягнуті успіхи у адаптації фінансової системи до екстремальних умов воєнного стану, перед нею стоїть низка серйозних викликів. Серед них слід виокремити: високу залежність державних фінансів від зовнішньої допомоги, що створює ризики у разі скорочення такої підтримки; накопичений державний борг, що

потребуватиме обслуговування протягом тривалого періоду; інфляційний тиск, спричинений низкою факторів, включаючи руйнування виробничих потужностей, проблеми у логістиці, зростання вартості імпорту; посилення тіньового сектору внаслідок дезорганізаційного впливу війни; складнощі з підтриманням стабільності курсу національної валюти в умовах хронічного дефіциту платіжного балансу [1]. Окрему групу викликів становлять ризики, пов'язані з впливом глобальних факторів: волатильність цін на світових сировинних ринках, посилення протекціоністських тенденцій у світовій торгівлі, можливі кризові явища у провідних світових економіках, що традиційно викликають відплив капіталу з ринків, що розвиваються. Подолання цих викликів вимагає скоординованих зусиль усіх гілок влади, активної взаємодії з міжнародними партнерами, а також залучення експертного потенціалу наукової спільноти [8].

Висновки. Проведене дослідження дозволило встановити, що фінансова система України перебуває в стані глибокої трансформації, обумовленої поєднанням глобальних та внутрішніх факторів. Розвиток світової економіки створює як нові можливості для модернізації національної фінансової системи, так і серйозні виклики, які потребують адекватної реакції. Цифровізація фінансових послуг, євроінтеграційні процеси, гармонізація законодавства зі стандартами ЄС стають визначальними напрямками реформування. Водночас, безпрецедентні умови воєнного стану надають цим процесам особливий характер, вимагаючи поєднання довгострокових стратегічних пріоритетів з нагальними завданнями забезпечення макрофінансової стабільності в умовах військового конфлікту. Ключовими досягненнями фінансової системи України в умовах війни стали збереження стабільності банківського сектору, забезпечення безперебійного функціонування платіжної інфраструктури, успішна мобілізація внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів для підтримки оборонних потреб та функціонування цивільної економіки. Водночас залишаються не до кінця розв'язаними проблеми зменшення залежності від зовнішнього фінансування, відновлення стійкого економічного зростання, забезпечення прозорості фінансових операцій, протидії корупції у фінансовому секторі. Стратегічними пріоритетами подальшого розвитку фінансової системи мають стати: продовження євроінтеграційних реформ, поглиблення цифрової трансформації, розвиток ринку капіталу як альтернативного джерела фінансування економіки, формування ефективної системи післявоєнного відновлення з активним залученням приватних інвестицій. Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні специфічних аспектів повоєнного відновлення фінансової системи, оцінці ефективності окремих інструментів державної фінансової політики в умовах війни, аналізі впливу нових технологій на функціонування фінансових ринків, а також у розробці комплексних моделей оцінки фінансової стійкості в умовах множинних шоків. Особливої уваги потребує розробка довгострокової стратегії фінансової інтеграції України до європейського фінансового простору з урахуванням специфіки повоєнного відновлення та необхідності залучення значних обсягів інвестицій для відбудови країни.

Список використаної літератури

1. Гапєєва О., Почтамцев О. Інституціоналізація фінансових факторів національної економічної безпеки в умовах сучасних викликів. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. № 2(11). С. 78–83. DOI: <https://doi.org/10.32782/dees.11-12>
2. Гарбінська-Руденко А. В., Дудник В. М., Яценко Ю. Г. Правові проблеми функціонування фінансової системи України в період дії воєнного стану. Аналітично-

порівняльне правознавство. 2022. № 2. С. 132–136. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261776/258186>

3. Давиденко Н. М., Волков А. Л. Війна в Україні: криза інноваційних стартапів. Економіка та суспільство. 2022. Вип. 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-55>

4. Давиденко Н. М. Вплив фінансової системи на фінансове забезпечення підприємств. Формування ринкових відносин в Україні. 2014. Вип. 9(160). С. 76–80.

5. Дубина М., Попело О., Тарасенко О. Інституційні трансформації фінансової системи України в умовах розвитку цифрової економіки. Проблеми і перспективи економіки та управління. 2021. № 1(25). С. 91–110.

6. Железняк Я. Держбюджет у серпні поставив позитивні рекорди, але розслаблятися не можна. URL: https://lb.ua/blog/yaroslav_zhelezniak/5218_derzhbyudzheth_serpni_postaviv.html

7. Маршук Л. М., Мовчан Д. О., Покойовий О. О. Особливості фінансової системи в умовах воєнного стану. Економіка та суспільство. 2022. № 37. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1228>

8. Рошило В. І. Особливості функціонування фінансової системи України в умовах війни. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». 2023. № 10(2). С. 31–41. DOI: 10.52566/msu-econ2.2023.31

9. Татарин Н., Чорний Р. Фінансова система України під час війни. Галицький економічний вісник. 2022. № 5–6. С. 75–83.

10. Фінансова система України: реалії, виклики, перспективи: монографія / І. О. Лютий, С. Я. Боринець, З. С. Варналій, С. В. Науменкова, О. Д. Рожко ; за ред. І. О. Лютого ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ : ЗУНУ, 2023. 419 с.

11. Чорновол А. О. Стратегічні пріоритети розвитку фінансової системи України в умовах глобалізації. Економічний вісник університету. 2022. Вип. 52. С. 176–181.

Дата надходження статті: 29.04.2026

Дата прийняття статті: 13.05.2026

Дата публікації статті: 31.05.2026